

Martin Arvad Nicolaisen

Martin Arvad Nicolaisen er Ph.d. studerende i etnologi ved Saxo-Instituttet og tilknyttet Natural Goods projektet støttet af Det Frie Forskningsråds Sapere Aude-program. Han har en kandidatgrad i antropologi fra Københavns Universitet og har gennem en årrække beskæftiget sig med Ghana og udviklingsproblematikker.

Nøgelord: Kakao, naturressourcer, etnografi, grænser, forbindelser, Ghana, Elfenbenskysten.

I KAKAOENS GRÆNSELAND

I denne artikel ser jeg på, hvordan råvaren kakao og dens produktion skaber forbindelser mellem mennesker og udgør en på én gang klart afgrænset og flydende ressource. Artiklen er baseret på et nyligt gennemført etnografisk feltarbejde og tager udgangspunkt i et enkelt landsbysamfund ved navn Topman i grænselandet mellem Ghana og Elfenbenskysten, en egn hvor kakao er en afgørende afgrøde. Jeg vil argumentere for, at kakao i dette grænseland kan analyseres som en særlig og sammensat betydningsskabende relation snarere end som et fast defineret naturprodukt.

Indledning: Kakao og Forbindelser til Topman

Kakao betegnes oftest som en specifik råvare, en fødevarer, et særligt naturprodukt. I alle sådanne objektive klassificeringer indgår en række underforståede betydninger af klar fysisk og konceptuel afsondring fra omgivelserne, af særlig renhed, samt af noget der er reduceret til dets reneste bestanddel. Opfattelsen af kakao i en sådan forstand er oftest tilstrækkelig i handelssammenhænge, i laboratoriet, på fabrikken, eller i supermarkedet. Jeg vil dog i denne artikel argumentere for, at det giver mening at analysere kakao i en bredere forstand end som så; som forbindelser snarere end som afgrænset objekt. Omdrejningspunktet for denne analyse er et ghanesisk landsbysamfund i en grænseegn nær Elfenbenskysten, et område der er stærkt præget af kakaoproduktion og eksport.

Landsbyen Topman ligger placeret udenfor lands lov og ret – og dette udsagn er såmænd ganske seriøst ment. Den lille ghanesiske landsby grænser direkte op til Elfenbenskysten i en tyndt befærdet del af Juaboso distriktet i det vestligste Ghana og er tæt omsluttet af grønne kakaoplantager i alle retninger. Stedet er ikke indikeret på noget kort, som jeg har været i stand til at skaffe, og faktisk er det helt igennem et tilfælde, at jeg en dag fandt vej dertil.

Jeg var i foråret 2014 på feltarbejde for at lære mere om praksisser for kakaoproduktion og handel i områderne nær Ghanas grænse til Elfenbenskysten, og derfor kørte jeg denne dag rundt på egnen på udkig efter grænsesoldater, kakaobønder og andre lokale personer, som måtte være villige til at snakke med mig. Efterhånden som jeg nærmede mig grænsezonen, blev de ghanesiske told- og immigrationsmyndigheders tilstedeværelse ligeledes meget mere synlig. Uniformerede soldater havde allerede nøje gransket mit pas og visumtilladelser ved et checkpoint ca. otte km inde i Ghana, før end jeg fik lov til at fortsætte videre ad landevejene i retning af den egentlige grænsezone.

Hjemme ved Københavns Universitet er jeg del af det tværfaglige forskningsprojekt Natural Goods, som har som mål at rette et fornyet analytisk blik på råvarer som mere end blot naturgivne produkter med faste egenskaber og globalt genkendelige karakteristika. I mit eget delprojekt er jeg interesseret i at lære mere om, hvordan kakao indgår i tilværelsen for en række af de mennesker, der dyrker, transporterer, eller regulerer råvaren, hvor den høstes. Fra tidligere ophold i Ghana har jeg bemærket, hvor begrænset udbuddet af kakao- og chokoladeprodukter de fleste steder i landet er, hvilket kan undre i betragtning af, at Ghana er verdens næststørste producent af kakaobønner med en anslået høst på 850.000 tons i 2013, kun overgået af nabolandet Elfenbenskysten, der i samme periode har produceret i omegnen af 1.480.000 tons (ICCO 2013). Et fokus for min forskning er derfor spørgsmålet om, hvad det betyder for opfattelser af kakao som et naturprodukt, at producenterne af kakao sjældent forbruger det, mens forbrugerne af kakao andetsteds så godt som aldrig producerer det. Der lader til at være et betydningsmæssigt grænseskel mellem, hvad kakao er for dem, der dyrker det eller regulerer det, og for dem, der forbruger det, og jeg funderer over, hvorvidt det i grunden giver mening at tale om, hvad kakao er, uden samtidig at undersøge det væld af indviklede forbindelser, denne naturressource indgår i.

På den nævnte dag i felten drejede min assistent og jeg egentlig bare ned ad en smal jordvej for at lede efter en ghanesisk grænsepost kaldet 'Oscar' ud fra et tip, som en anden grænsevagt gav os tidligere på dagen. Vi havde endnu ikke hørt om Topman, men det lykkedes os at finde frem til 'Oscar'-forposten uden videre besvær. Tre små firkantede hytter af grå mursten med rustne bliktage tittede nu frem bag et sving ved jordvejen, omkranset af kakaotræer ejet af nærliggende små farme. Mellem de sidste to hytter hang et slapt tov med korte påbundne strimler af falmet rød og hvid spærringsplastic på tværs af vejen som markering af selve

Kakaoplantage i Juaboso distriktet, Western Region, Ghana. Foto: Martin Arvad Nicolaisen

grænseovergangen. Det støvede hjulspor snoede sig derefter ud af syne imellem kakaotræerne på den anden side. Ved posten mødtes jeg af alvorlige ansigtsfolder fra de to ghanesiske vagter på stedet, der trådte frem på vejen iført grønbrune posede camouflagedbukser, sorte polerede militærstøvler og hvide undertrøjer. Manglen på uniformsskjorter fortænkte jeg dem ikke i, da vejret denne dag var varmt og meget trykkende. Vagternes første intimiderende blikke ændrede sig snart til brede smil, efter de havde kontrolleret mit pas og hørte, at jeg var kommet hertil i håb om at snakke med dem og ikke for at besøge Elfenbenskysten via denne grænseovergang, der officielt set var lukket for al persontrafik. En samtale med en europæisk besøgende var ikke hverdagskost her, og vagterne modtog mit visit som et uventet og underholdende afbræk fra en ellers kedelig hverdag. De fortalte mig, at bortset fra fire fodrejsende fra Togo med tvivlsomme identifikationspapirer, så var der denne dag ikke sket noget her, udover selvfølgelig småtrafikken af de sædvanlige lokalt bosatte personer.

Jeg talte en stund med vagterne om deres liv og jobfunktioner, men først et stykke inde i samtalen blev jeg klar over, at dette sted teknisk set ikke var grænsen i sig selv. Distriktets grænsemyndigheder havde bare flyttet posten tilbage til dette punkt tættere på hovedvejen for nemheds skyld, da jordvejen forude var i meget dårlig tilstand, og adgangen til telesignaler, vand og andre forsyninger derude var mere besværlig. Faktisk, fortalte vagterne mig, lå der en ghanesisk landsby kaldet Topman omtrent to km længere forude, lige før den egentlige grænse. Efter samtalen gav vagterne mig og min assistent lov til at passere grænsetovet og besøge landsbyen under forudsætning af, at vi lovede at komme tilbage igen samme dag og ikke smutte videre til Elfenbenskysten; det sidste kunne nemlig blive til et problem for dem, hvis deres overordnede skulle finde ud af det.

Vejen videre var i sandhed i dårlig stand og var flere steder næsten skyllet væk af egnens hyppige tropiske regnskyl. En terrængående motorcykel eller en firehjulstrukken jeep ville klart have været at foretrække her frem for vores lille personbil, der nu møjsommeligt måtte zigzagge sig fremad mellem dybe huller og regnvandskanaler i det i forvejen ujævne hjulspor. Landskabet omkring os bestod af tætplantede kakaotræer bag meterhøje græsser i rabatten, der dog af og til åbnede op for glimtvisse kig ind til spredte hytter, placerede som små lerbrune lysninger i det ellers dybgrønne skovlandskab. Mens vi langsomt fortsatte i første til andet gear, bemærkede min assistent, hvordan signalstyrken hastigt aftog på vores mobiltelefoner. Fra to pinde tilbage ved Oscar-posten til nu én pind og kort efter 'no signal'-indikatorer på begge skærme. Hvor end vi var på vej hen, så var det et sted udenfor rækkevidden af såvel MTN som Vodafone, Ghanas for tiden to største teleselskaber.

Efter en sidste forcering af en skovklædt bakketop ankom vi endelig til landsbyen, hvor folk med højlydt råb trådte frem fra hytterne og udtrykte deres forundring over pludselig at se en hvid besøgende iblandt dem. Snart efter fandt jeg mig selv placeret i en plastichavestol i skyggen under et træ midt i landsbyen, med en flok af mennesker stående omkring mig. Imens hentede nogle af de mange børn aflange træbænke frem fra hytterne, så de andre voksne også kunne sidde ned. I første omgang så jeg næsten kun kvinder og børn omkring mig, men snart efter dukkede også flere mænd op, de fleste af dem svedige og i slidt arbejdstøj med macheter i hænderne, direkte ude fra arbejdet i plantagerne.

Jeg blev hurtigt budt velkommen med overrækkelsen af et plasticrus fyldt med lettere grumset vand, og efter et par slurke og en kort præsentation af mig selv, fik jeg lejlighed til at stille nogle spørgsmål til de tilstedeværende. Jeg lærte, at landsbyen Topman blev grundlagt i 1973-74 af en ghanesisk mand ved navn Yekpo Woyome, som købte nogle af stedets uberørte skovområder fra høvdingen af Boinzan, et traditionelt Sefwi landsbydømme ca. 25km derfra. Sefwi-stammen betragtedes som regionens oprindelige befolkning, som hovedsageligt ernærede sig gennem jagt og ekstensivt jordbrug, inden tilflyttere fra andre egne af Ghana bragte kakao til egnen i sidste halvdel af det tyvende århundrede. Mr. Woyome valgte at give sin nygrundlagte bebyggelse navnet 'Top-man' for at afspejle sine egne ambitioner for den fremtidige karriere som kakaofarmer. Flere immigranter gjorde ham selskab over de følgende år og bidrog til at opbygge landsbyen og omplante områdets dybe tropiske skove til de mange små familiedrevne kakao-plantager, der karakteriserer egnen i dag.

Samtalen med beboerne i Topman bød på et væld af informationer om landsbyens fyrreårige historie, kakaodyrkningsmetoder og tilværelsen for landmandsfamilier her på stedet. Jeg skrev så skyndsomt, som jeg kunne, i min medbragte feltnotesbog, alt imens jeg forsøgte at danne mig et indtryk af omgivelserne. Kakao var utvivlsomt fokus for meget aktivitet her på stedet. Fra stolesædet i

skyggen under træerne kunne jeg se ud på den åbne solbeskinnede plads midt i landsbyen. Pladsen var omkranset af firkantede lerhytter; nogle med bliktage, nogle stråttækte, nogle med bemalede mure, men alle med facader, der åbnede op ud mod pladsen. Centrum af pladsen optagedes af adskillige hævede træstativer, der var fastgjorte til pæle i jorden, noget som jeg genkendte fra mange andre steder på egnen. På sådanne vandrette stativer udrulledes måtter af sammenbundne bambusstrimler, hvorpå de høstede og gærede kakaobønner kunne lægges til tørre i solen i typisk 5-6 dage, inden de var klar til at blive solgt. Selv om kakao kan dyrkes året rundt, var det i denne tid udenfor højsæsonen, så her på stedet var denne dag kun et enkelt tørrestativ i brug. Et brunligt tæppe af kakaobønner var synligt på det, og i eftermiddagsheden bevægede en tæt aromatisk kakaoduft sig helt over til forsamlingen, hvor jeg sad.

Kakao var allestedsnærværende i Topman, og ligesom den gennemtrængende duft, så indså jeg snart, at råvaren i dette grænseland ikke uden videre lod sig afgrænse. Som nævnt indledningsvis er denne artikels formål derfor at gå mere i dybden med, hvordan produktionen og bevægelsen af kakao fra Topman åbner op for en analytisk betragtning af råvaren som både en defineret ressource og en flydende forbindelse.

Kakaoproduktion og salg i Ghana – og andre steder

Fra skrivebordets distancerede overblik er det umiddelbart let at få øje på en klimatisk grænsefaktor, idet kakaotræet, klassificeret på linnæisk vis som *Theobroma cacao*, er en tropisk vækst, der trives bedst i varme, skyggefulde omgivelser præget af hyppige regnskyl, høj luftfugtighed og døgntemperaturer mellem 20° og 32° celsius og derfor ikke trives udenfor et relativt smalt bælte omkring ækvator (Mossu 1992). Skønt kakaotræet oprindeligt stammer fra Amazonas-området, så er dets frø via kolonitidens søforbindelser blevet spredt videre til det ækvatoriale Afrika og det sydøstlige Asien (Wood & Lass 1989; Clarence-Smith & Ruf 1996). De tropiske skovområder i de sydlige egne af både Ghana og Elfenbenskysten har med tiden vist sig at være særdeles velegnede til en kommerciel dyrkning af kakaotræet, og fra omkring slutningen af det 19. århundrede har først de britiske og snart efter også de franske kolonimagter ivrigt promoveret dyrkningen og eksporten af kakao fra deres vestafrikanske territorier til de voksende markeder for chokoladeprodukter i primært Europa og USA (Chauveau & Léonard 1996). I Ghana fik kakaodyrkningen sin begyndelse ved Akwapim-området ca. 20km inde i landet fra kysthovedstaden Accra (Hill 1997), og herfra har erhvervet gennem det 20. århundrede gradvist spredt sig ud over resten af landets sydlige skovområder, godt hjulpet på vej af voksende international efterspørgsel efter kakao, høj

ghanesisk befolkningstilvækst, samt lave etableringsomkostninger for kakaolandbrug (Crook 2001; Woods 2004).

Fortællingen om grundlæggelsen af landsbyen Topman er et ganske typisk eksempel fra den sidste fase af denne mangeårige etableringsbølge af kakaolandbrug, der fra sidst i 1960erne og starten af 1970erne også nåede frem til de fjerneste dele af Ghanas Western Region, en landsdel der hidtil havde henligget som relativt tyndt befolket naturskov. Geograferne Niels Fold og Michael Helt Knudsen har betegnet dette område som Ghanas sidste „cocoa frontier“ (Knudsen & Fold 2011) netop ud fra den betragtning, at området har været det sidste, hvor uopdyrket land har været tilgængeligt for tilrejsende kakaopionerer. For de tidligste tilflyttere har det i mange tilfælde været muligt at anskaffe sig billige eller sågar gratis jordlodder ved at henvende sig til lokale høvdinger for Sefwi-stammens spredte landsbyer (Boni 2005). Disse høvdinger fungerer som administratorer af kollektive jordrettigheder indenfor de områder, der traditionelt betragtes som underlagt autoriteten af et bestemt høvdingesæde (Awanyo 1998). På dette punkt adskiller Ghanas juridiske system sig fra Elfenbenskystens, idet myndighederne i det daværende britiske Guldkysten – det nuværende Ghana – i sin tid valgte en mere indirekte styreform, hvor de traditionelle høvdingedømmer sikredes en række privilegier og rettigheder gennem den koloniale lovgivning. Heriblandt hørte høvdingernes ret til at afgøre lokale stridigheder via 'native courts' samt retten til at administrere kollektive landrettigheder på stammens områder. En stik modsat udvikling skete i Elfenbenskysten, hvor det franske kolonistyre indførte et centraliseret juridisk system og tilsvarende nationaliserede jordrettighederne, der derpå administreredes ud fra det 'laissez-faire' princip, at land i udgangspunktet vil tilhøre de personer, der opdyrker det (Crook 2001). I begge lande opretholdtes disse systemer efter opnåelserne af selvstændighed, noget som for Ghana skete i 1957 og for Elfenbenskysten i 1960.

Tilbage i skyggen under træet i Topman i 2014 fortalte nogle af landsbyens ældste mig om, hvordan de som unge mennesker kom til stedet for at prøve lykken som kakaofarmere. Alle rejste de hertil fra andre egne af Ghana, og alle fik de tildelt deres lokale jordstykker af Boinzan-høvdingen, under hvis magt området traditionelt regnes for at høre. Principielt er der for sådanne jorduddelinger kun tale om et tidsbegrænset ejerskab på 99 år eller lignende, da landet efter den traditionelle forståelse ufravigeligt tilhører Sefwi-stammen og derfor før eller siden atter bør vende tilbage under stammens kontrol. Denne detalje bekymrede dog hverken befolkningen i Topman eller de andre af egnens farmere, som jeg talte med, da de 99 år utvivlsomt oversteg deres egen levetid foruden sandsynligvis børnenes, og dertil forventedes tidsrammen om nødvendigt at kunne genforhandles af deres børnebørn eller oldebørn.

Fra grundlæggelsen omkring 1973 frem til i dag har kakao udgjort omdrejningspunktet for livet i Topman. Skønt der i landsbyens køkkenhaver også blev

Kakao-opkøbsbygning i landsbyen Topman. Foto: Martin Arvad Nicolaisen

dyrket fødevarer som cassava, plaintain og ris, så var kakaobønner den absolut største afgrøde på stedet, samt befolkningens eneste kilde til økonomisk indtægt. De landsbyboere, jeg talte med, vurderede, at stedets befolkning tilsammen producerede henved 2.000 sække kakaobønner om året, hver især af den officielle vægtstørrelse på 64kg. Sækkene solgte de til en af de tre lokale opkøbere, der opererede på stedet. Disse sørgede dernæst for at bringe kakaosækkene videre med motorcykler til større depoter længere inde i Ghana. På dette punkt var tilværelsen i landsbyen blevet noget lettere indenfor godt og vel det seneste årti, blev jeg fortalt, for før i tiden var det ellers nødvendigt først at gå til fods med sækkene på hovedet ud til hovedvejen ca. fem km derfra og der vente på transportlejlighed med trotro (lokal minibus) eller lastvogn videre til Bonsu Nkwanta, den nærmeste større landsby yderligere ca. ti km væk, og først derhenne kunne man sælge sin kakao til opkøberne ved depoterne.

Fremkomsten af lokale opkøbsfirmaer i Topman hænger sammen med de forandringer, der er sket i landets kakaobranche siden 1992, hvor Cocobod, der er Ghanas statsdrevne kakaomyndighed, efter pres fra Verdensbanken og IMF åbnede op for en delvis liberalisering af kakaosektoren, der hidtil havde været underlagt et statsmonopol (Fold 2004, Kolavalli & Vigneri 2011). Skønt staten i dag fortsat håndterer al kvalitetskontrol samt opretholder monopolet på al eksport via det statslige CMC (The Cocoa Marketing Company), så har det siden slutningen af 1990erne nu været muligt for private opkøbsfirmaer at opnå licens til at operere i kakaodistrikterne. Med den delvise privatisering af kakaomarkedet har dette betydet fremkomsten af pt 34 såkaldte LBCs (Licenced Buying Companies) (Cocobod 2014), mens statens tidligere monopolistiske opkøbsselskab, PBC (The Produce Buying Company) er blevet omdannet til en selvstændig virksomhed og

har set dets samlede markedsandel reduceret til omtrent 40%. Cocobod fastsætter desuden fortsat den officielle kakaoopkøbspris i Ghana, hvilket er et andet system end i Elfenbenskysten, hvor en mere komplet liberalisering af kakaomarkedet har betydet, at priserne her siden 1999 er blevet forhandlet løbende og direkte mellem farmerne og de enkelte opkøbere (Gilbert & Varangis 2003). Samtidig betyder opretholdelsen af det ghanesiske statsdrevne kvalitetskontrollsystem, at ghanesisk kakao som helhed regnes for at være af en renere og mere ensartet kvalitet end f.eks. ivoriansk kakao med det resultat, at ghanesisk kakao betegnes som en mærkevare, der handles til lidt højere priser på verdensmarkedet (Kolavalli & Vigneri 2011).

Såvel i Topman som i andre landsbyer på egnen hørte jeg lignende forklaringer gentaget, når jeg spurgte efter forskellene på kakaoproduktionen her i forhold til i Elfenbenskysten. Udover konstateringen af de forskellige prissystemer samt tilstedeværelsen af den statslige ghanesiske kvalitetskontrol, så fortalte adskillige kakaobønder i området mig, at ivorianske bønder ikke var ligeså tålmodige i håndteringen af kakaobønner som ghaneserne. Ivorianere gad ikke bruge tid på at fjerne overskydende plantefibre og andre urenheder fra den fermenterede kakao, og de gad heller ikke vente de fem til seks dage på, at solen tørrede bønnerne. Derfor tændte nogle ivorianere angiveligt bål under deres tørreborde for at fremskynde processen, og derved blev ivoriansk kakao nogle gange ristet i stedet for tørret. Andre gange solgte ivorianere blot kakaoen, inden den var gennemtørret, og således nåede bønnerne at mugne, inden de nåede ned til havnene, hvor de skibedes ud. Af disse årsager var ghanesisk kakao af en bedre kvalitet end ivoriansk, forsikredes jeg om. Måden, hvorpå man dyrkede og behandlede sin afgrøde, blev således knyttet til ens nationale identitet, til normer om, hvordan man burde udføre sit arbejde som rigtig ghanesisk kakaodyrker.

De tre opkøbere i Topman var alle lokalt bosiddende farmere, der havde valgt at arbejde som deltidsansatte for henholdsvis firmaet PBC, Armajaro, og Akuafu Adamfo, hvor de to sidstnævnte var private aktører på kakaomarkedet. Opkøberne var alle provisionslønnede og styrede hver deres lille lagerbygning, et såkaldt 'buying shed', hvor de kunne modtage og veje de sække med kakao, som Topmans bønder tilbød dem. Samme system gik igen i stort set alle andre landsbyer på egnen, og tilsvarende mine hidtidige samtaler med andre kakaobønder fik jeg i Topman også at vide, at kakao her betragtedes udelukkende som en 'cash-crop': folk dyrkede og solgte råvaren, men spiste den ikke selv. Efter hvad jeg erfarede, så indgik kakao ikke i de lokale madretter og lod heller ikke til at være udtalt bestanddel i nogle lokale myter eller traditioner. Det lokale forbrug begrænsede sig typisk til, at de efterladte frugtskaller efter høsten nogle gange blev brændt og asken brugt til lokal sæbefremstilling, hvor den iblandedes shea- eller palmeolie og rullede til gråbrune kugler. Derudover kunne lokalbefolkningen under høstarbejdet finde på at putte et par friske kakaobønner i munden og sutte på det

Kakaobønner i standardiseret lærredssæk. Nu klar til salg efter høst-, gærings- og tørringsproces. Fotograferet på en ghanesisk farm nær grænsen til Elfenbenskysten.

Foto: Martin Arvad Nicolaisen

sparsomme sødlige frugtkød omkring den bitre rå bønne, men bønnen i sig selv spyttedes ud igen. Ellers betragtedes kakao her ikke videre som en fødevarer. Chokolade kendte de fleste til, men sådanne produkter ansås for at være dyre luksusvarer, der kun lejlighedsvis blev købt ved ture til markedsdage i større landsbyer som Bonsu Nkwanta eller fjernere steder.

I myndighedernes grænseland: Topman og tomme pletter på landkortet

Topmans grundlægger, Mr. Woyome, døde selv allerede i 1978, lod jeg mig fortælle, men noget tyder på, at han næppe ville være gået glip af mange strukturelle forandringer, selv hvis han havde levet her i fyrre år i stedet for blot fire. Flokken af landsbyboere talte højlydt i munden på hinanden, mens de berettede for mig, hvordan de følte sig glemte af de ghanesiske myndigheder. De havde fortsat ikke nogen brøndboring på stedet og måtte i stedet hente vand fra en nærliggende dam i spande båret på hovedet. De havde ikke adgang til elektricitet og heller ingen sundhedsklinik eller skole, og jordvejen hertil havde de selv måttet konstruere. Børnene gik ad denne vej til og fra grundskolen i en landsby ude ved landevejen, ca. fem km derfra. Ingen NGO havde endnu fundet vej her til stedet, og jeg blev inderligt bedt om at forsøge at bringe hjælp til byen.

Mødet med landsbyboerne i Topman efterlod mig ganske forundret. Hvordan kunne det være, at man i 2014 fortsat havde så ringe en infrastruktur her på stedet

og ikke var koblet til netværk af elektricitet, vand, telekommunikation og udviklingsindsatser? Hvor var frugten af de fyrré års dyrkning og salg af kakaobønner at finde? De seneste to ár har statens officielle opkøbspris været på 212 ghanesiske cedis pr. standardsæk, et beløb der svarer ca. til ca. 450 danske kroner (pr. marts måned 2014), men i landsbyen fik jeg at vide, at disse penge ikke rakte langt, når først udgifterne til børnenes skolegang, fødevarer og tøj, samt indkøb af gødning og sprøjtémidler til farmene var dækket.

Nogle dage senere spurgte jeg efter flere oplysninger om Topman inde på District Assembly kommunekontoret i distriktshovedstaden Juaboso. De ansatte berettede her, at distriktet desværre ikke lå inde med andre oplysninger end information om hvilken valgkreds, som landsbyen hørte under, samt befolkningstallet, der i 2008 var opgjort til 202 personer. Landsbyen figurerede tilmed ikke på nogle af distriktsmyndighedernes kort over området, idet kun landsbyer med tilstedeværelsen af en offentlig institution var indikeret i deres materialer. Jeg spurgte noget forbløffet, om jeg ville kunne finde flere oplysninger om Topman hos en anden offentlig myndighed, men kontorfunktionærerne svarede mig afvisende, at netop her ved District Assembly kontoret skulle de være i besiddelse af de mest detaljerede lokalinformationer, der eksisterede noget sted blandt Ghanas myndigheder. Det havde tilsyneladende ingen indflydelse på denne selvtilid, at jeg spurgte til et sted, der ikke fandtes på landkortet.

Det ringe udbud af officielle informationer om landsbyen Topman bragte snart efter samtalen med nogle af stedets ansatte over på spørgsmål om distriktsmyndighedernes arbejde generelt. Jeg fik at vide, at distriktsmyndighederne her i praksis ikke havde meget indflydelse på kakaosektoren. Staten havde etableret et generelt forbud mod indførelse af lokale skatter og afgifter på kakaoproduktion, hvilket gjorde myndighederne på stedet helt afhængige af overførslerne af offentlige midler fra hovedstaden. Der havde dog på det seneste været nogle problemer med disse udbetalinger, så i marts 2014 afventede kommunekontoret fortsat modtagelsen af driftsmidlerne for tredje og fjerde kvartal sidste ár, samt første kvartal i indeværende ár. Af denne årsag lå adskillige arbejdsopgaver og initiativer i øjeblikket underdrejede, og tanken om at kunne udvide tilbuddet af offentlige serviceydelser til endnu en landsby i distriktet forekom derfor ganske fjern.

Under mit besøg på kommunekontoret modsvarede den lettere forknyttede stemning på stedet af en stadig baggrundsstøj fra trafikken på vejene udenfor. Tungt læssede lastvogne drog støt på vej sydover med kakaobønner, mens langt lettere bebyrdede lastvogne bragte tomme kakaosække retur. Samtidig kørte statsansatte 'Quality Control Officers' travlt omkring i jeeps eller på motorcykler for at holde tjek på kvaliteten af samtlige kakaosække, der løbende ankom fra landsbyerne til de talrige LBC-depoter i byen. Hvor distriktsadministrationens generelle forbindelse til resten af landet for tiden var delvist afskåret, så levede kakaoproduktionen så at sige sit eget liv.

Jeg forlod kommunekontoret noget forundret over at lære, hvordan landsbyer som Topman kunne forblive næsten usynlige i det offentlige system. Jeg huskede på, hvordan jeg nogle få dage forinden gæstede en folkeskole i en nærliggende landsby, hvor samtlige elever under morgensamlingen rakte hånden i vejret til mit spørgsmål om, hvor mange af dem, der havde forældre, der dyrkede kakao. Bagefter kom skoleinspektøren over til mig og sagde, at faktisk havde både han selv og skolens fire andre lærere også deres egne private kakaofarme, som de passede efter skoletid. Kontrasten til besøget ved District Assembly var meget slående, for modsat min forventning fremstod kakao her hos de offentlige myndigheder som langt mere fraværende end noget andet sted, jeg havde besøgt på egnen.

Trods de afvisende ord fra distriktsadministrationen håbede jeg dog alligevel, at jeg ville kunne finde flere forbindelser til Topman ved nogle af egnens andre myndigheder, herunder især de specialiserede kakaomyndigheder. I første omgang havde jeg intet held hos det statslige selskab for kvalitetskontrol af kakaoen, idet denne myndighed først kom ind i billedet, når opkøberne havde bragt den lokalt fremstillede kakao til depoterne i de større landsbyer på egnen. Senere stødte jeg dog på en indsigt under et visit ved distriktskontoret for CHED (Cocoa Health & Extension Division) i Juaboso. Denne underafdeling af de ghanesiske kakaomyndigheder beskæftigede sig med sygdomsbekæmpelse og forædling af den ghanesiske kakaosektor. Fra kontoret tog de ansatte ud til lokale landsbyer, hvor de vurderede sundhedstilstanden af stedets kakaotræer og eventuelle behov for behandling. Dertil uddannede de lokale høvdinge og prominente farmere i måder, hvorpå de kunne forbedre udbyttet af de lokale kakaoplantager.

Inde ved CHEDs kontor viste afdelingens kartograf mig begejstret, hvordan han var i færd med at digitalisere institutionens informationer. Siden sin ansættelse for omkring to år siden havde han støt arbejdet på udformningen af forskellige digitale kortfiler med informationer om distriktets kakaofarme, alt sammen baseret på de oplysninger, som kollegerne bragte tilbage til ham fra deres målinger ude i felten. Kartografen åbnede en sådan kortfil i computerprogrammet Auto-CAD, aktiverede nogle filtre, og udpegede for mig, hvordan han indikerede de sunde plantageområder her omkring Juaboso med grøn farve, mens farme med sygdomsramte træer blev indikeret med rødt. Denne farvekodning gjorde det nemt løbende at følge behovene for sundhedsfremme indenfor distriktets kakao-produktion, forklarede han.

Jeg spurgte, om han også kunne vise mig status for området omkring landsbyen Topman. Navnet sagde ham i første omgang ingenting, så jeg måtte beskrive grænseegnen lidt nærmere, før end han var med på, hvilket sted jeg havde i tankerne. Kartografen zoomede kortet ud en smule og scrollede et par skærmbredder mod venstre, indtil den vestligste del af distriktet også blev synligt. Ingen farver eller detaljerede linjer var indikerede her, og området fremstod som en tom sort

sektor afgrænset af en lodret takket linje, der hvidt på sort indikerede grænsen til Elfenbenskysten mod vest.

Kartografen forklarede mig efter et øjeblikks tavshed, hvordan der desværre fortsat eksisterede en bureaukratisk knast for hans afdelings arbejde i dette område vest for Juaboso. Sagen var den, at denne egn fortsat figurerede som skovreservat underlagt Ghanas Forestry Commission, skønt området i realiteten havde været opdyrket af tilflyttede kakaobønder siden 1970-80'erne. Processen for en omklassificering var sat i værk hos de statslige myndigheder i hovedstaden Accra, uddybede han, men det officielle dokumentarbejde havde desværre endnu ikke indhentet realiteterne. Her hos CHED håbede de dog på at få tilladelserne på plads indenfor de kommende par år, for det var uhensigtsmæssigt for afdelingens arbejde med sygdomsbekæmpelsen, at de ikke havde mandat til at operere alle steder i distriktet, hvor kakaoen reelt dyrkedes og træsygdommene ligeledes forekom.

Den sorte sektor på kortet forblev på min nethinde noget tid efter min afsked med personalet på CHED-kontoret. Igen lod Topman og stedets befolkning til at være gledet udenfor myndighedernes rækkevidde, og denne gang i en ureguleret zone i grænselandet mellem menneskeligt opdyrkede områder og vild natur. Antropologen Anna Tsing har beskrevet et grænseland som følgende: „A frontier is an edge of space and time: a zone of not yet – not yet mapped, not yet regulated. It is a zone of unmapping: even in its planning a frontier is imagined as unplanned.“ (Tsing 2005, s. 28). Tsings beskrivelse indgår i en kontekst af tømmerfældning i Kalimantan-området af Indonesien, hvor stedets uregulerethed øjensynligt vil fremstå lige umiddelbart nærværende for en skovhuggerpionér som for en myndighedsrepræsentant som for en besøgende antropolog. Når jeg derimod forsøgte at tænke på Topman gennem denne 'frontier'-definition, så forekom det mig, at det ikke gav videre mening at tale om stedet som et grænseland i nogen generel forstand. Inde fra distriktshovedstadens kontorer fremstod Topman langt mere som en ureguleret, uplanlagt grænsezone, end jeg oplevede det ude i selve landsbyen. For befolkningen i Topman var grænselandet, 'the frontier', nu for længst blevet omdannet til hjemstavnen, og netop fordi det var hjemstavn, kom også ønsket om at blive tilkøbt resten af Ghana. Al vildtvoksende skov var for længst blevet fordelt og omplantet til plantager. Kakaopionererne selv var blevet gamle, og deres børn og børnebørn født i landsbyen havde efterhånden overtaget arbejdet på forældrenes og bedsteforældrenes jorder. Selv kakaotræerne var her ved at være vel inde i anden eller tredje generation, hvor de gamle træer var blevet fældet og erstattet af nye stiklinger. Hvad ville det være for dette sted at holde op med at være et grænseland? Kunne landsbyboernes bønner til mig om at bringe en NGO eller myndighedernes opmærksomhed til stedet ses som udtryk for befolkningens ønsker om anerkendelse af deres tilstedeværelse og ønsker om inddragelse på lige fod med resten af landets befolkning? Med tanke på Tsings beskrivelse af 'frontier'-begrebet, så kunne Topman betragtes som havnet

i en utilsigtet fastlåst situation, hvor årtiers inaktivitet fra myndighedernes side vedvarende fandt legitimation i kraft af områdets status som grænseland, som „planlagt uplanlagt zone“.

Opfattelsen af distriktet i almindelighed som Ghanas sidste 'cocoa frontier' lod til at hænge ved blandt landets offentlige myndigheder, og en række faktorer bremsede her omstillingen fra 'frontier' til reguleret civilisation. Historisk var der en faktor i form af den autoritet, som kolonimyndighederne tillod de traditionelle høvdinger at bibeholde, samtidig med at de store administrative linjer blev udstykket fra hovedstaden. Herved blev grundlaget lagt for, at høvdingen af Boinzan i starten af 1970'erne kunne udstykke området omkring Topman til de tilrejsende kakaopionerer, alt imens området upåagtet forblev registreret som skovreservat på de offentlige myndighedskontorer hundredevis af kilometer mod sydøst i Accra. Denne diskrepans forstærkedes af forholdene i det ghanesiske statssystem, der til stadighed har været bebyrdet med omfattende administrative efterslæb efter adskillige årtiers politisk turbulens og misligholdelse af myndighedsapparatet, alt sammen forstærket af vedholdende problemer med distributionen af statens økonomiske midler. Det kræver åbenbart hårdt arbejde at etablere forbindelser – administrative og infrastrukturelle såvel som via kakaobønner.

Kakao i kategoriernes grænseland: Bevægelser og flydende ressourcer

Tilbage i Topman gik jeg i følgeskab med nogle af landsbyboerne en lille tur ned for at se selve grænseovergangen til nabolandet. En snoet fodsti ledte fra bagsiden af landsbyen gennem et let skrånende landskab af små kakaoplantager og spredte hytter ned til et vandløb i en dalsænkning omkring 900m derfra. En ca. halvanden meter bred og otte-ti meter lang plankeværksbro krydsede her vandet og forbandt i ubemærkethed de to lande. Her var ingen grænsebom, skilte eller bygninger at se, og hvis ikke mine lokale værter netop havde fortalt mig det, så ville jeg næppe have gættet, at dette sted faktisk var en national grænseovergang. Jeg spejdede over på den anden side af gangbroen, men stien forsvandt hurtigt af syne i det tætte grønne flor uden andre videre tegn på menneskelig tilstedeværelse.

Landsbyboerne fortalte mig, at grænsevagterne kom herved til broen og slog lejr i en periode i højsæsonen for kakaohøst i oktober – november måned. Resten af året opholdte de sig dog tilbage ved Oscar-posten og foretog kun lejlighedsvis motorcykelpatroljer hertil. Samme praksis foregik på den ivorianske side, hvor der heller ikke umiddelbart lå bebyggelser på den anden side af grænsen. For de ghanesiske told- og immigrationsmyndigheder her på egnen var kontrollen over bevægelsen af mennesker og kakao de to største ansvarsområder. Fragt af kakao over grænserne var totalt forbudt, men prisforskelle mellem landene gjorde det

Grænseovergangen ved Topman – blikretning mod Elfenbenskysten. Foto: Martin Arvad Nicolaisen

attraktivt for nogle at forsøge at smugle råvaren. Strømmene af kakao skiftede med konjunkturerne, efterspørgslen og de politiske vinde i landene. Nogle år havde prisen været højere i Ghana end i Elfenbenskysten, mens det i de senere år havde været omvendt. Nogle af Topmans beboere fortalte mig, at der for tiden blev tilbudt et beløb svarende til 260 cedis for en 64kg sæk kakaoovre i Elfenbenskysten, mens den officielle opkøbspris her i Ghana lød på blot 212 cedis. Da jeg spurgte, om ikke denne prisforskel fik folk til at smugle deres kakao over grænsen, så smilte mine værter straks lidt forlegent, og efter et øjeblik svarede en af mændene med et skuldertræk, at der i alle samfund vil være nogle få, der bryder reglerne, mens størstedelen forbliver lovlydige. Straffen for smugleri var desuden hård, fortsatte han, så hvis grænsevagterne arresterede én, så kom man i store problemer. Jeg spurgte til, hvad denne straf for smugling reelt indebar, men fandt ikke meget nærmere ud af det, for tilsyneladende var det endnu ikke hændt, at nogen i Topman var blevet arresteret. Blev man taget på fersk gerning ville grænsevagterne i teorien vist nok overdrage en til distriktpolitiet, der dernæst ville sætte smugleren for en domstol, men hele processen blev beskrevet uklart og i generelle vendinger. I praksis, forklarede min ghanesiske assistent mig senere, løstes sådanne sjældne situationer i stedet lokalt for at spare besvær for alle parter. Mod en vis sum penge til grænsevagterne kunne en uheldig smugler slippe med en mundtlig advarsel, og grænsemyndighederne selv slap for at skulle bruge tid og kræfter på besværligt papirarbejde.

Ved gåturen tilbage til Topman overhaltes vi på stien af en ung fyr på en motorcykel, der kom kørende i friskt tempo nede fra grænsebroen. En af landsbyboerne pegede i retning af motorcyklen, efter den havde passeret os, og nævnte henkastet,

at apropos smugling af kakao, så var det nu om dage oftest ivorianske opkøbere, der kom over grænsen og tilbød at købe kakaoen direkte af de enkelte landmænd. Kakaosmugling lod til at være en velkendt praksis her i området, skønt fænomenet foregik som en diskret, tavs forbindelse mellem landene. Spørgsmålet om smuglingen var ligeledes et meget ømtåleligt emne for de ghanesiske grænsevagter og ikke noget, de umiddelbart fandt let at tale med en besøgende udlænding om. Den lette tone under de første samtaler med grænsevagterne tilbage ved Oscar-posten ændrede sig straks til mistroiske blikke og afmålthed i svarene i samme øjeblik, jeg på min tilbagevenden efter besøget i Topman spurgte dem om kakao og smugling. Hurtigt stilledes jeg skeptiske modspørgsmål til min tidligere præsentation af mig selv og mit rent akademiske ærinde; var jeg nu også virkelig studerende fra Københavns Universitet, eller var jeg i stedet en undercover-journalist med universitetet som dækhistorie? Vagterne nævnte flere gange ordet 'Anas' i forbindelse med deres stribe af kritiske spørgsmål til mig, og jeg lærte senere, at blandt Ghanas grænsemyndigheder erindrede mange fortsat efterdønningerne af den korruptions-skandale, som ramte dem i 2010. På dette tidspunkt skabte en ghanesisk undercover-journalist ved navn Anas Aremeyaw Anas røre i landets medier med skjulte videooptagelser af grænsevagter, der modtog bestikkelse for at lade kakao passere deres grænseposter. Sagen tiltrak sig stor offentlig opmærksomhed og resulterede i retsforfølgelser og flere fyringer blandt selv højtstående grænseofficerer (The Daily Graphic 2014). Emnet var den dag i dag prekært for grænsevagterne, for på den ene side var det deres officielle opgave at forhindre enhver form for transport af kakaobønner over grænsen, men på den anden side oplevede de et pres fra lokale, der tilbød dem en fristende del af profitten for blot at kigge den anden vej, når f.eks. en motorcykel med en sæk kakao på bagagebæreren kom forbi. Med en placering ved en isoleret grænsepost i et lavt lønnet job og i et land, hvor korruption var udbredt, kunne det tilsyneladende være let at lade sig friste. De kategoriske regler og forordninger fra hovedstaden mistede nemt deres klare logik her på stedet, hvor perspektivet og dagligdagen var en anden.

Hvortil flyder kakaoen fra Topman? Vælger bonden at sælge sin kakao til de ghanesiske opkøbere, som loven påkræver, eller lader han sig friste af højere priser fra ivorianske opkøbere, der smugler kakaoen over grænsen? Bliver den ghanesiske landmands kakao stemplet som et kvalitetsprodukt eller et discount-produkt, upåagtet at varens fysiske, kemiske karakteristika forbliver de samme? Feltarbejdet i dette grænselands kakaoskove får mig til at tænke på den italienske forfatter Claudio Magris' fortælling om et mytisk, enestående sted oppe i Alperne, hvor en lille bjerghyttes skrå tagrygge fordeler regnvandet til Rhinens udspring på den ene side og Donaus udspring på den anden (Magris 1989). Et ubetydeligt vindpust på dette sted vil således kunne skubbe en regndråbe fra ét flodsystem til et andet. Det er dog øjensynligt med god grund, at dette sted beskrives i ren mytisk forstand, for i praksis giver det næppe videre mening at forfølge kortets

og kategoriens klarhed ned i en sådan detaljegrad, at enkelte regndråber på en alpetop defineres som henholdsvis rhinske eller donauske. Mere hjemligt kan man også drage en parallel til den berømte sandtange Grenen nord for Skagen, hvor Skagerrak og Kattegat flyder sammen. Ligesom manganen en turist hvert år stiller sig barfodet ud lige dér hvor bølgerne mødes og studser over, hvad forskellen i grunden skulle være på de to farvande, således kan man i Topman sende tankerne over på den øvrige verdens opdelinger i ghanesisk og ivoriansk kakao og undre sig over, hvad forskellene i grunden skulle bestå i.

Konklusion: Grænseoverskridende kakao

Grænselandets skillelinjer lader alle til at blive mere uskarpe, jo tættere man kommer på dem. Ifølge de politiske landkort går grænsen mellem Ghana og Elfenbenskysten officielt langs det lille vandløb vest for Topman, men i praksis håndhævedes grænsen størstedelen af året først tilbage ved grænsepost Oscar, omtrent tre km derfra, hvilket placerede Topman i en sær mellemzone i forhold til lovens greb. På lignende vis lå Topman i en myndighedsmæssig gråzone, når landsbyen på én gang var placeret indenfor zonen af et gammelt – skønt i dag fiktiivt – skovreservat – og derfor fra denne vinkel ikke officielt eksisterede, samtidig med at landsbyen hos distriktsmyndighederne var registreret med både navn og befolkningstal og derfor inddragedes på lige fod med distriktets andre landsbyer ved valg til distriktsråd og nationale politiske valg. Oveni eksisterede Topman i en tvetydig zone i forhold til de ghanesiske kakaomyndigheder, som på den ene side støt havde opkøbt landsbyens kakaohøst gennem henved fyre år, men som på den anden side fortsat ikke havde mandat til at assistere landsbyens farmere med uddannelse, gødning og træsygdomsbekæmpelse, idet Topman geografisk lå indenfor en anden myndigheds embede.

Skønt Topman rent myndighedsmæssigt befandt sig i en ambivalent position for det meste udenfor lands lov og ret, så eksisterede landsbyen tydeligvis ikke i et vacuum. Råvaren kakao kom i denne forstand til ikke blot at fremstå som årsagen til landsbyens grundlæggelse og grunden til dens fortsatte eksistens, men dertil udgjorde kakao stedets stærkeste vedvarende – om end sammensatte – forbindelse til omverdenen. For indbyggerne i Topman var kakao primært en levevej og et middel til økonomisk indkomst, og motorcykeltransporten af kakaosække udgjorde den hyppigste trafik på den ujævne jordvej tilbage ind i resten af Ghana. Samtidig bragte såvel de statsautoriserede kakaoopkøbere som de ivorianske smuglere penge til landsbyen, hvilket igen muliggjorde landsbyboernes betaling af deres børns skoleudgifter, foruden køb af fødevarer, tøj og diverse forbrugsgoder ved ture til markedsdage i egnens større landsbyer. Kakao var her et redskab for Topmans befolkning til at lette forbindelser til omverdenen.

Andre forbindelser var mere komplicerede, ikke mindst når de lejlighedsvist tilstedeværende grænsevagter pligtskyldigt insisterede på, at kakaobønner fra et træ ved Topman ikke burde bevæge sig de få hundrede meter mod vest til Elfenbenskysten, idet ghanesiske bønner ikke burde blive ivorianske, uanset at det ikke var til at se videre forskel på bønnerne, hvis det alligevel skulle ske. De lavere ghanesiske kakaopriser kombineret med grænsevagternes samtidige trusler om straf for smugleri samt i praksis udbredte villighed til at kigge den anden vej til gengæld for kontante pengegaver, bidrog samtidig til en ambivalent opfattelse af staten blandt befolkningen i Topman. Landsbyboerne identificerede sig som helhed som ghanesere, men trods fyrre års tilstedeværelse var den gensidige anerkendelse fra den ghanesiske stat i form af offentlige serviceydelser og infrastruktur endnu ikke kommet til byen, og i stedet kom statsmagten til udtryk på mere negativ vis i kraft af de uniformerede grænsevagter og presset på bønderne for at sælge deres varer til den lavere ghanesiske pris, hvis ikke man ville betale bestikkelsespenge til vagterne eller risikere straf ved smugling.

Grænselandet ved Topman fremstod som en 'frontier' ift. den ghanesiske stat, hvilket på nogle måder fastholdt stedets lokalbefolkning i en marginal position. Marginen markerede dog samtidig et råderum, en fleksibilitet til at udnytte forskellene mellem landenes håndtering af kakao til at skabe sig en profit – og fra ens perifære position ift. myndighederne dertil at slippe af sted med det. Der foregik et kompliceret samspil her, hvor kakao var med til at danne og opløse nationale grænser, alt imens grænsedragningen dannede en særlig national kakao, og samtidig med alt dette gled den faktiske kakao tyst og upåagtet fra den ene kategori til den anden, næsten som var det vand fra Skagerrak til Kattegat.

Set fra grænselandet mellem Ghana og Elfenbenskysten var det nok muligt at få øje på kakao som en genkendelig råvare med et bestemt latinsk navn, men betydningerne af den forekom komplet viklet ind i en række andre aspekter af livet i Topman, og bemærkelsesværdigt nok fremstod kakaoen her på stedet som næsten alt muligt andet end den fødevare, den primært kendtes som mange andre steder i verden. Dette var blot et af de komplekse vilkår folk levede med i grænselandet, hvor såvel kakaobønnerne som den geografiske grænse på én gang fremstod som kategorisk skarpt defineret, men samtidig også fremstod anderledes uskarp og porøs i de daglige praksisser.

Ved landsbyen Topman, hvor jeg med det samme blev fortalt, at grænsen ikke var ved grænsen, praktiserede folk dette paradoks via lette og besværlige, oplagte og skjulte forbindelser. Kakao var med til at danne fysiske og betydningsmæssige grænser, ligesom kakao var med til at overskride og forbinde på tværs af de selv samme grænser. Denne artikels argument er således, at skønt kakao kan betragtes som et fast defineret naturprodukt, så kan det tilsvarende også analyseres som en sammensat, betydningskabende relation.

Litteratur

- Awanyo, Louis 1998: „Culture, Markets, and Agricultural Production: A Comparative Study of the Investment Patterns of Migrant and Citizen Cocoa Farmers in the Western Region of Ghana“. *Professional Geographer* 50(4), s. 516-530.
- Boni, Stefano 2005: *Clearing the Ghanaian Forest. Theories and practices of acquisition, transfer and utilization of farming titles in the Sefwi-Akan area*. Institute of African Studies, Legon University, Accra.
- Chauveau, Jean-Pierre & Eric Léonard 1996: „Côte d’Ivoire’s Pioneer Fronts: Historical and Political Determinants of the Spread of Cocoa Cultivation“. William Gervase Clarence-Smith (red.): *Cocoa Pioneer Fronts since 1800 – The Role of Smallholders, Planters and Merchants*. Reader in Economic History, MacMillan Press Ltd, s. 176-194.
- Clarence-Smith, William Gervase & Francois Ruf 1996: „Cocoa Pioneer Fronts: The Historical Determinants“. William Gervase Clarence-Smith (red.): *Cocoa Pioneer Fronts since 1800 – The Role of Smallholders, Planters and Merchants*. Reader in Economic History, MacMillan Press Ltd, s. 1-22.
- Crook, Richard C. 2001: „Cocoa Booms, the Legalisation of Land Relations and Politics in Côte d’Ivoire and Ghana. Explaining Farmers’ Responses“. *IDS Bulletin* 32(1), s. 35-45.
- Fold, Niels 2004: „Spilling the Beans on a Tough Nut. Liberalization and Local Supply System Changes in Ghana’s Cocoa and Shea Chains“. A. Hughes & S. Reimer (red.): *Geographies of Commodity Chains*. Routledge, s. 63-80.
- Gilbert, Christopher L. & Panos Varangis 2003: *Globalization and International Commodity Trade with Specific Reference to the West African Cocoa Producers*. Working Paper 9668, Cambridge, Massachusetts: National Bureau of Economic Research.
- Hill, Polly 1997 [1963]: *The Migrant Cocoa Farmers of Southern Ghana. A Study in Rural Capitalism*. International Africa Institute, LIT Verlag Münster-Hamburg, James Currey Publishers.
- ICCO (The International Cocoa Organization) 2013: *ICCO Quarterly Bulletin of Cocoa Statistics, Vol. XXXIX, No. 3, Cocoa year 2012/13*, offentliggjort d. 30. august 2013.
- Knudsen, Michael Helt & Niels Fold 2011: „Land distribution and acquisition practices in Ghana’s cocoa frontier: The impact of a state-regulated marketing system“. *Land Use Policy* 28, s. 378-387.
- Kolavalli, Shashi & Marcella Vigneri 2011: „Cocoa in Ghana: shaping the success of an economy“. M.A. Punam Chuhan-Pole (red.): *Yes, Africa Can: Success Stories from a Dynamic Continent*. World Bank Publication, s. 201-217.
- Magris, Claudio 1989 [1986]: *Donau, en følsom rejse fra den store flods kilder til Sortehavet*. Samlerens Forlag.

- Mossu, Guy 1992 [1990]: *Cocoa*. René Coste (red.): The Tropical Agriculturalist series. The MacMillan Press Ltd.
- Tsing, Anna L. 2005: *Friction – An Ethnography of Global Connection*. Princeton University Press.
- Wood, G.A.R. & R.A. Lass 1989 [1955]: *Cocoa*. Gordon Wrigley (red.): Tropical Agriculture series, Longman Scientific & Technical, Longman Group UK Limited.
- Woods, Dwayne 2004: „Predatory Elites, Rents and Cocoa: A Comparative Analysis of Ghana and Ivory Coast“. *Commonwealth & Comparative Politics* 42(2), s. 224-241.

Liste over websteder

- Cocobod 2014: https://www.cocobod.gh/social_esponsibility.php [siden hentet d.22.05.2014]
- The Daily Graphic 2014: 'Eight customs and police officers jailed for smuggling cocoa' <http://graphic.com.gh/news/general-news/31224-8-jailed-for-smuggling-cocoa.html> (artikel oprindeligt publiceret online d. 26. september 2014) [siden hentet d. 29.09.14]

English Summary

This article explores how the natural product of cocoa and its production shape connections between people, and, consequently, how this raw material can appear simultaneously as a clearly delineated and yet ambiguous resource. The article is based on a recent ethnographic fieldwork in the borderlands between Ghana and the Ivory Coast and focusses on a specific village community by the name of Topman, situated in a frontier area where cocoa represents the most important commercial crop. I argue that cocoa in this border area can be analyzed as a particular sort of meaning-making relation rather than a statically defined product of nature.